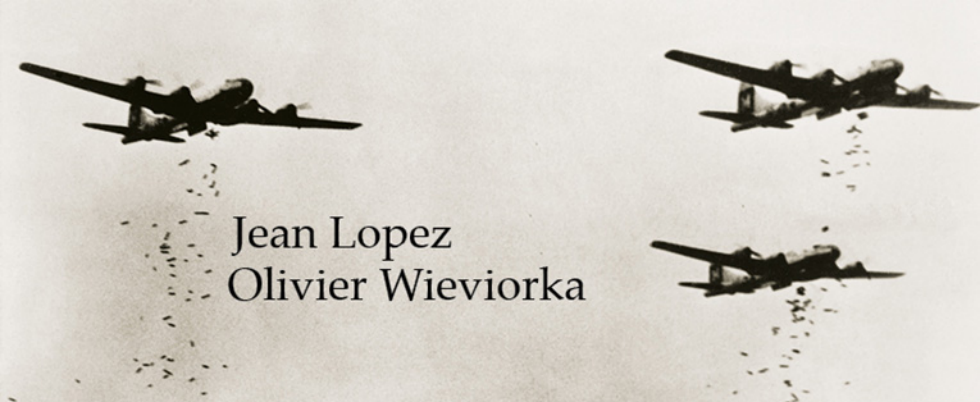

Jean Lopez
Olivier Wiewiorka

MÝTY

DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

NAKLADATELSTVÍ BRÁNA

MÝTY DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

Kolektiv autorů pod vedením
Jeana Lopeze a Oliviera Wiewiorky

NAKLADATELSTVÍ BRÁNA

Originální vydání:

LES MYTHES DE LA SECONDE GUERRE
MONDIALE

Přeložil Michal Štoviček

Copyright © Perrin, undépartement d'Edi8, 2015

Published by arrangement with Lester Agency

Translation © Michal Štoviček, 2017

ISBN 978-80-7243-941-6

Obsah

Úvod	- - - - -	-9
1. Britové před válkou i během války stáli jednomyslně za Churchillem		
François KERSAUDY	- - - - -	11
2. Porážka v roce 1940 byla nevyhnutelná		
Maurice VAÏSSE	- - - - -	31
3. Ponorky U-Boote mohly zvrátit průběh války		
François-Emmanuel BRÉZET	- - - - -	45
4. Hitler předešel Stalinovu útoku		
Jean LOPEZ a Lasha OTKHMEZURI	- - - - -	55
5. Pearl Harbor – japonské vítězství		
Pierre GRUMBERG	- - - - -	83
6. Rommel byl skvělý velitel		
Vincent ARBARÉTIER	- - - - -	95

7. Železničáři jako úderný hrot francouzského odboje a hlavní činitelé osvobození	
Sébastien ALBERTELLI - - - - -	107
8. Sovětská ekonomika nemohla soupeřit s průmyslovým potenciálem Říše	
Olivier WIEVIORKA - - - - -	117
9. Přeceňovaný Montgomery	
Daniel FELDMANN a Cédric MAS- - - - -	133
10. Waffen-SS – elitní vojsko	
Jean-Luc LELEU - - - - -	147
11. Druhá světová válka byla mužská záležitost	
Fabrice VIRGILI - - - - -	165
12. Druhořadá italská armáda	
Hubert HEYRIÈS - - - - -	187
13. Pacifik – podružné válčičtění	
Benoist BIHAN - - - - -	207
14. Vylodění v Provence bylo zbytečné	
Claire MIOTOVÁ - - - - -	223
15. Američtí vojáci neuměli bojovat	
Nicolas AUBIN - - - - -	237

16. Francouzský expediční sbor v Itálii: zbytečná oběť	
Julie LE GACOVÁ - - - - -	-257
17. Německo bylo poraženo bombardováním	
Patrick FACON - - - - -	-271
18. Kamikaze umírali pro nic za nic	
Pierre-François SOUYRI - - - - -	-289
19. Francie přispěla k vítězství Spojenců	
Jean-François MURACCIOLE - - - - -	-299
20. Zázračné německé zbraně mohly změnit výsledek války	
Pierre GRUMBERG - - - - -	-323
21. Porážku Německa zavinil Hitler	
Benoist BIHAN - - - - -	-343
22. Hirošima donutila Japonsko ke kapitulaci	
Bruno BIROLI - - - - -	-359
23. Jalta aneb Rozdělení světa mezi tři velmoci	
Georges-Henri SOUTOU, člen Institutu - - -	-379
Stručně o autorech - - - - -	-399

Úvod

Druhá světová válka je sice díky vytrvalým rešeršům historiků ze dne na den známa podrobněji, ale četné mýty mají tuhé kořínky. Kolik vzdělců dále věří, že porážka Francie v roce 1940 byla vepsána ve hvězdách, že Pearl Harbor znamenal drtivé vítězství Japonského císařství nad Spojenými státy, že Rommel byl důmyslný stratég, že američtí vojáci neuměli bojovat, že Hitler pouze předešel Stalinovu útoku? Těchto několik příkladů – výčet zdaleka není úplný – je součástí encyklopedie utkvělých představ, které jsou přitom vyvraceny nejčerstvějšími poznatky.

Vytrvalé přežívání takových myšlenkových konvencí svědčí o problému: ani talentovaně píšící historikové často nedokázali sdělit výsledky své práce široké veřejnosti. Potvrzuje se rovněž, že válečná propaganda řádí ještě dlouho po porážce sil Osy. Obraz čestně bojující „Lišky pouště“ i legenda o silné a efektivní nacistické ekonomice vyšly přímo z dílny oddaného Hitlerova ministra doktora Goebbelse, který po celá temná léta halasně vytruboval do světa jak zásluhy maršála Rommela, tak génia doktora

Speera. Vysocí politici a vojenští činitelé Říše i Japonska se následně střežili rozptýlit pochybnosti a raději líčili, jak vedli válku v líbivých barvách, spíše než aby respektovali kánony rozumu a pravdivosti. Žádný velitel Wehrmachtu tak nepřiznal podíl svých vojsk na vyhlazování Židů a raději přenášel odpovědnost za zločiny na fűhrerovy politické jednotky SS. Cesta k pravdě je tudíž poseta nástrahami, což vysvětluje, proč leckdy trvalo tak dlouho, než se ji podařilo proklestit.

Tato kniha se proto ve třiadvaceti kapitolách snaží rehabilitovat některá fakta a zbořit několik mýtů, sice zcela falešných, ale hlásaných dodnes jako slovo Boží. Nesnaží se o úplnost a doufá toliko, že předloží čtenářům výsledky nejčerstvějších rešerší. Jsme si jisti, že často nečekané závěry čtenáře zaujmou a možná i překvapí. Takový je alespoň náš cíl.

Jean LOPEZ a Olivier WIEVIORKA

1.

Britové před válkou i během války stáli jednomyslně za Churchillem

François KERSAUDY

Tento mýtus se zrodil a šířil z několika příčin; jednak často izolovaná a názorově rozdělená různá hnutí a exilové vlády v Londýně za války byly nevyhnutelně ohromeny zjevnou svorností britských hostitelů, jednak tento dojem posílily *Válečné paměti* samotného Churchilla (u nás vyšly pod názvem *Druhá světová válka*; pozn. překl.), které zaretušovaly neshody a různice v jeho vládě i mimo ni. Svě udělal i čas; nakonec ti, kteří kritizovali způsob, jímž se válka vedla, po vítězství vesměs zmlkli.

Jde především o to, co koho a v jaké době se týkalo. Hovoří-li se o „Britech“, vytane na mysli zprvu veřejné mínění, to však zahrnuje tisk, parlament, politické strany,

vládu, válečný kabinet a náčelníky štábů – ovšem i samotného krále. Že by Churchill mohl spoléhat na trvalou a neselhávající podporu všech těchto složek společnosti od začátku až do konce války, to je příliš krásné na to, aby to byla pravda...

Černá ovce establishmentu

Od konce roku 1936 do začátku roku 1939 byl Churchill nepochybně nejméně oblíbeným politikem Velké Británie – především uvnitř vlastní strany: od doby, kdy začátkem roku 1931 opustil *Shadow Cabinet* v důsledku značně protichůdných názorů na vývoj v Indii, stal se „poslancem konzervativní opozice“. Jeho strana ovšem spolu s ostatními nesouhlasila s odzbrojením, s nedůslednou vládní obrannou politikou, s pacifismem premiéra Stanleyho Baldwina a posléze s politikou usmířování jeho nástupce Nevilla Chamberlaina; v parlamentu i ve veřejném mínění se dostal do silné politické izolace svým apelováním na zbrojení, podporou králi Eduardovi VIII. a rozhodným odmítáním Mnichovské dohody. Koncem roku 1938 tak mohl počítat se sotva tuctem spojenců v Dolní sněmovně, z nichž někteří – například Anthony Eden a Alfred Duff Cooper – jej navíc podporovali dosti nenápadně... Skutečnost, že Chamberlainova politika po Mnichovu se dočkala schválení vládou, stranami,

téměř jednomyslným tiskem a velkou částí britského veřejného mínění¹, do značné míry vysvětluje nepřátelské kritiky, jimž musel poslanec Churchill čelit. Proti jeho odporu vůči Mnichovské dohodě se vytvořila silná lobby dokonce i v jeho volebním obvodu Eppingu². Pocit izolace musela v Churchillovi vzbudit i deklarovaná osobní podpora Jiřího VI. Chamberlainově politice – aniž by ho ovšem přiměla změnit bezpodmínečně odmítavý postoj k iluzím o usmíření a k chaotickému vyzbrojování.

Parlamentu, tisku, intelektuálům a podnikatelům se začaly otvírat oči až s vjezdem Němců do Prahy a prvními požadavky vůči Polsku. Všichni si náhle uvědomili, že válka je nevyhnutelná, že Anglie na ni není připravena a že Churchill to už šest let neustále opakuje. Lze se nyní při nadcházejícím konfliktu s přezbrojenou diktaturou obejít bez takového starého válečníka, jímž je právě Churchill? Někteří si to nemysleli a jeho projevům v Dolní sněmovně začali naslouchat vnímavěji, současně významné celostátní deníky začaly požadovat jeho návrat do vlády: v dubnu tak učinily postupně *Daily Telegraph*, *Evening Advertiser* a *Sunday Pictorial*; v květnu *News Chronicle*³ a *Time and Tide*; v červenci *Yorkshire Post*, *Observer*, *Sunday Graphic*, *Daily Mail*, *Evening Standard*, a také *Manchester Guardian*, který vyzýval premiéra Chamberlaina, aby „dal přednost vlastenectví před osobními spory“⁴.

Ve skutečnosti se nejednalo o osobní spory – i když se to jimi uvnitř konzervativního establishmentu jen hemžilo. Po pravdě šlo o to, že Chamberlain se obával, aby poslanec z Eppingu v jeho vládě rychle nezískal převahu, a hlavně se spolu s ministry Simonem, Hoarem a Halifaxem domníval, že Churchillův vstup do vlády by se rovnal bojové výzvě Berlínu. Navzdory hrozivým mračnům stahujícím se nad Evropou se Chamberlain stále snažil o mír za každou cenu – kromě ztráty svého úřadu. Proto jeho emisáři během léta hýřili smířlivými gesty vůči führerovi a současně vyvíjeli diskrétní nátlak na Poláky, aby s Berlínem jednali⁵. Uzavření německo-sovětského paktu 23. srpna a přepadení Polska 1. září roztráštěly oficiální iluze: tváří v tvář hrozbě rebelie ve vlastní vládě a parlamentní většině neměl Chamberlain jinou možnost, než vyhlásit válku. Ani nejúpornější Churchillovi protivníci si přitom nedokázali představit, že by Anglie mohla jít do zásadního konfliktu bez účasti jediného svého politika, který válku zná, nebojí se jí a dokáže ji vést. Na začátku druhé světové války byl tak Churchill jmenován do funkce, kterou zastával již před čtvrt stoletím: do funkce Prvního lorda admirality.

Pro Churchilla neexistovala žádná „podivná válka“: jeho lodi nemilosrdně pronásledovaly plavidla Kriegsmarine, utrpěly citelné ztráty, avšak dosáhly oslnivého vítězství nad křižníkem *Graf Spee* ve vodách Río de la Plata;

jeho činorodost i projevy v parlamentu a ve vysílání BBC znamenitě působily na morálku prostých občanů, vojáků, poslanců i ministrů; svými neustálými zásahy do kompetencí kolegů a četnými útočnými plány, které předkládal premiérovi, povzbuzoval onu nepatrně válkychtivou vládu a současně děsil premiéra, který se snažil „neprovokovat Německo“ a nejasně doufal, že válka skončí, aniž by ji Anglie musela doopravdy vést... Jelikož většina ministrů si rovněž zoufala nad dosti zmatečnými zásahy prvního lorda admirality do svých kompetencí⁶, je nutno přiznat, že Churchill nebyl ve vládě nijak zvlášť oblíben. Mnohem populárnější byl u obyvatelstva, ale z průzkumu provedeného v prosinci 1939 vyplývá, že 63,78 % Britů souhlasilo s vyčkávací politikou Nevilla Chamberlaina – a že 51,69 % z nich ho preferovalo jako premiéra oproti pouhým 30,27 %, kteří se vyslovovali pro Churchilla (18 % bez názoru)⁷.

Premiérem z nouze

Kartami zamíchal až začátek bojových operací na kontinentě: začátkem dubna dobyl Wehrmacht bleskovou operací Norsko. Slabý britský expediční sbor, který se ho pokusil vyhnat, držel v šachu u Narviku a zle ho pošramotil u Trondheimu. Vyšla najevo váhavá strategie britských vedoucích činitelů a materiální bída vojska, zástupci

lidu i samo obyvatelstvo začali propadat panice. Všichni už viděli, jak se nad britskými ostrovy vznáší strašidelný přízrak porážky, což vysvětluje závratný pád oblíbenosti Nevilla Chamberlaina⁸ a urputnost debat v Dolní sněmovně 7. a 8. května 1940, po nichž premiér podal demisi⁹. Lord Halifax byl pro všechny přijatelným nástupcem, ale funkci odmítl, takže post připadl jaksí z nouze Winstonu Churchillovi.

Nástup poslance a Prvního lorda Churchilla do nejvyššího úřadu nevyvolal u politického ani úřednického establishmentu žádné divoké nadšení, jak o tom podal svědectví Chamberlainův tajemník John Colville: „V čísle 10 (Downing Street) jsme všichni doufali, že král povolá lorda Halifaxe; ale volba padla na Churchilla a my jsme hleděli s jistou nechutí na příchod jeho myrmidonů Brackena, Lindemanna a Desmonda Mortona¹⁰. [...] Země padla do spárů dobrodruha, zajisté brilantního a přesvědčivého řečníka, ale člověka, jehož přátelé a stoupenci nebyli lidmi, jimž by bylo možno svěřit vedení státních záležitostí v hodině nejvyššího nebezpečí. Nástup nového premiéra jen málokdy vyvolal tolik pochybností mezi establishmentem a takovou jistotu, že tyto pochybnosti se projeví jako opodstatněné¹¹.“ Stejně jako mnoho jeho kolegů, i John Colville rychle uzná svůj omyl: Churchill sestavil koaliční vládu, jejímž byl premiérem a zároveň ministrem obrany, a začal měnit zemi v pevnost. Jeho energie

byla nevyčerpatelná, jeho projevy galvanizovaly od Westminsteru a Whitehallu až po nejmenší domácnost na britských ostrovech; své tajemníky, ministry, úředníky, diplomaty i generály zahrnoval nepřetržitě nápady, kázáními a instrukcemi. Zatímco francouzská i britská vojska na kontinentě dostala koncem května 1940 pořádný výprask, Churchill se prezentoval jako garant boje proti nacismu až do krajnosti bez ohledu na šanci na vítězství. V jeho vládě však bylo několik čelných osobností, například Chamberlain a Halifax, které se více či méně zdrženlivě vyslovily pro nepřímé vyjednávání s Hitlerem. Premiérova obratnost, výřečnost a přesvědčivost při zasedáních válečného kabinetu 26. a 28. května je umlčely¹². Veškeré projevy politické opozice nakonec do poloviny června umlčely peripetie bitvy o Francii, úspěšná evakuace Dunkerque, přímá a spolehlivá spolupráce labouristických ministrů¹³ i značný ohlas Churchillových projevů v BBC i v parlamentu. Jinak tomu však bylo u tajné opozice, jak večer 17. června referoval švédský velvyslanec Björn Prytz v telegramu ministrovi zahraničí Güntherovi: „Při dnešním rozhovoru mi (státní podtajemník) Butler potvrdil, že [...] oficiální postoj Velké Británie pro tuto chvíli je, že válka má pokračovat, ale ujistil mě o všemožné snaze uzavřít kompromisní mír v případě, kdy by se naskytly určité možnosti dosáhnout rozumných podmínek. Stop. Žádnému extrémistovi by se nedovolilo, aby tomu bránil¹⁴. Stop. [...] Během rozhovoru zavolal Butler Halifaxovi,

který mi dal na vědomí, že britská vládní politika se bude řídit zdravým rozumem spíše než vyzývavostí¹⁵. [...] Dodal, že to nelze vykládat jako snahu o mír za každou cenu. [...] Z mých rozhovorů s dalšími parlamentními lídry se dá usoudit, že v brzké době lze očekávat jednání. Stop. Možná po 28. červnu. Stop. Churchilla by mohl vystřídat Halifax¹⁶.“

Opozice číhá

Samozřejmě se tak nestalo. Halifax musel přiznat chybu a 22. července osobně odmítnout Hitlerovy mírové návrhy. Kromě toho Churchilla vynesly na vrchol popularity letecké boje nad Anglií, statečnost spojeneckých letců, okázalé projevy i časté návštěvy postiženého obyvatelstva¹⁷. Tajná opozice proti Churchillovi uvnitř establishmentu však přežívala i po nezdaru německé letecké ofenzívy a prvních známkách ukončení pokusů o nepřátelskou invazi z moře. Starý liberální předák Lloyd George na podzim prohlásil: „Počkám, až Winston padne,“ a v dopisu vévodovi z Bedfordu doporučoval „mírová jednání s Německem po bitvě o Anglii¹⁸“. Churchill ze zkušenosti věděl, že svět politiky je nemilosrdný a že i mnoho jiných než Lloyd George čekají na první vojenské nezdar, aby pod ním rozhoupali křeslo a donutili ho podat demisi.

Pravda, tisk se na tom značně podílel a po neúspěchu u Dakaru v září¹⁹ spustil palbu na vládu – například *Daily Mirror* pranýřoval „hrubou chybu ve výpočtu“ a dodal: „U Dakaru jsme bezpochyby klesli až na samé dno slabomyslnosti²⁰.“ Churchill si byl vědom vlivu tisku na veřejnost, disponující jen minimem důvěryhodných informací, okamžitě se pustil do svých pomlouvačů a 8. října pronesl v Dolní sněmovně: „Kritika je často užitečná, když je konstruktivní, přesná a patřičně informovaná. Tón, který nasadily určité tiskoviny – naštěstí nepočetné – při referování o dakarské epizodě i jiných, ještě závažnějších otázkách, je tak záštiplný a jedovatý, že by byl nepatřičný, i kdyby takto psaly o nepříteli²¹.“

Zápal oponentů tím poněkud ochladl – a ještě víc, když v listopadu zemřel Chamberlain a Churchill nastoupil po něm do čela konzervativní strany²² – ovšem bylo mu jasné, že jeho přežití jakožto premiéra závisí na úspěchu britských zbraní na jednotlivých válčích. Přičemž v prvních měsících roku byla vítězství vzácná a porážky časté – zejména v Libyi, v Řecku a na Krétě, kde nevycvičení a nevybavení vojáci Jeho Veličenstva byli nuceni k ústupům a ponižujícím evakuacím. V květnu a červnu 1941 si mnozí Britové stěžovali na vedení operací, což se bez obalu probíralo v tisku, v klubech a při bouřlivých zasedáních v parlamentu. Generál sir John Kennedy vzpomíná: „V té době byly kritiky Churchilla jízlivé

a všeobecné. Tvrdily, že v soukolí vedení války cosi skřípe. [...] Mluvílo se o improvizacích a oportunismu. Říkalo se, že [...] názory vojáků jsou od počátku překrucovány a ovlivňovány obávanou výřečností premiéra, který je zároveň advokátem, svědkem, prokurátorem i soudcem. Kritizoval se rovněž jeho způsob zasílání instrukcí vrchním velitelům, aniž konzultoval odborníky, i jeho zvyk nebezpečně přetěžovat náčelníky generálního štábu²³.“ Poslanec Henry „Chips“ Channon, obávaná drbna, si tehdy rovněž zapsal do deníku: „Kritiky Churchilla sílí na všech stranách. Jeho oblíbenost strmě klesá a mnozí jeho nepřátelé, kteří byli dávno umlčeni, se znovu začali ozývat. Ta záležitost s Krétou ho těžce zasáhla²⁴.“

Moc slova

Vítězství má mnoho otců, ale porážka je sirotek... Ve Velké Británii má vše v rukou parlament: kdyby vládu přehlasoval, Churchill by musel podat demisi. Projev, který přednesl ve sněmovně 10. června 1941, byl však skutečně mimořádným výkonem: „Abychom mohli racionálně posoudit možnosti našeho letectva a naši následnou neschopnost vyslat dostatek letadel na obranu Kréty, musíme znát nejen souhrn našich zdrojů, ale i vědět, jaká byla situace na jiných válčistiích, která byla spolu úzce propojena, a bylo by liché chtít pronášet soudy o těchto

otázkách, aniž bychom zevrubně znali všechna fakta, která evidentně nemohou být zveřejněna. [...] Jak vidím, někteří prohlašují, že bychom nikdy neměli bojovat bez odpovídající letecké podpory. [...] Ale co dělat, když ji nemůžeme mít? Nemáme vždy na výběr mezi dobrým a špatným řešením, velmi často musíme volit mezi dvěma velmi špatnými. Když tedy nemáte veškerou žádoucí leteckou podporu, budete vyklízet významné strategické sektory jeden za druhým? Jiní mi říkali, že máme bránit jen ta místa, u nichž jsme si jistí, že je udržíme. Ale je možno vědět, jak bitva dopadne dříve, než ji svedeme? A v takovém případě by nepřítel dobýval vše donekonečna bez boje? [...] Když úporně bráníme důležité pozice i za nepříznivých podmínek, nezískáváme jenom čas; zmrptile vzdorujeme nepřítelovým záměrům. [...] Kréta byla velmi důležitým výběžkem v naší obranné linii, byla jako pevnost Douaumont u Verdunu v roce 1916 nebo pahorek Kemmel v roce 1918. Obě pozice Němci dobyli, ale v obou případech bitvu prohráli, a s ní celé tažení a nakonec i válku. Jste si však jisti, že výsledek by byl stejný, kdyby Spojenci o Douaumont a o Kemmel nebojovali? A o co jiného měli bojovat? Tyto bitvy lze hodnotit jen ve vztahu k celému tažení. [...] Pokud nějaká vláda za války vzbudí dojem, že je neschopna dosáhnout konečného vítězství, k čemu je nějaké její vysvětlování? Musí podat demisi – samozřejmě za podmínky, že se místo ní s jistotou najde jiná, která si povede lépe. [...] Musí-li se však

vláda neustále ohlížet přes rameno, aby jí někdo nevrazil nůž do zad, tak nemůže patřičně sledovat nepřítele²⁵.“ Vyjádřil někdo někdy lépe tlaky a dilemata, jimž musí čelit stratég? Na ctihodné poslance však nejvíce zapůsobily poslední věty, neboť i když na bitevních polích se vedlo všelijak, jen ne dobře, v Londýně zjevně nebylo nikoho, kdo by dokázal nahradit Churchilla v jeho dvojím úřadě premiéra a ministra obrany...

Ve skutečnosti pomohl Churchillovi sám Adolf Hitler: když Wehrmacht i Kriegsmarine již začaly získávat převahu ve Středomoří i v Atlantiku, nečekaně kompletně změnil strategii a 22. června 1941 jeho vojska začala pronikat do hloubi SSSR. Britské armády od Gibraltaru k Alexandrii, přes Maltu, Tobruk a Bagdád pocítily, že sevření sil Osy povolilo, zatímco k protihitlerovské koalici se volky nevolky připojil nový spojenec. Pro Churchilla znamenal cennou posilu, i když mu přidal na vnitropolitických problémech: britští komunisté na příkaz Moskvy spustili kampaň v tisku i v parlamentu s cílem donutit premiéra k otevření druhé fronty v západní Evropě, čímž by se zároveň odlehčilo sovětským armádám, drceným nemilosrdným soukolím Wehrmachtu. Velká Británie ovšem dál bojovala o pouhé přežití a na ofenzívu v Evropě neměla sílu... Když 8. prosince 1941 po napadení v Pacifiku vstoupily do války Spojené státy, Churchill v tom rázem viděl znamení spásy – v této motorizované válce nic neodolá síle amerického průmyslu. V období od konce

r. 1941 do začátku r. 1942 se však situace Velké Británie značně zhoršila: v singapurských vodách ztratila jediné dva křižníky na Dálném Východě, *Repulse* a *Prince of Wales*, byl okupován Hong Kong stejně jako většina Malajsie; ve Středozeří byly potopeny dva těžké a jeden lehký křižník, Němci v Libyi opět vyrazili vpřed a chystali se dobýt Bengházi, a spojenecké lodi v Atlantiku utrpěly nebyvalé ztráty²⁶.

Když se premiér vrátil ze Spojených států, musel znovu obhajovat vládu před poslanci, vyděšenými tolika pohromami. Debaty započaté 27. ledna 1942 vyústily v hlasování o důvěře a někteří doufali, že výsledek bude stejný jako před 20 měsíci, kdy se musel poroučet Chamberlain. Po dvou dnech tvrdé výměny názorů však Churchill zůstal na výši: „Někteří mluví a chovají se, jako kdyby tuto válku předvíдали a pečlivě se na ni připravili a vytvořili notné zásoby zbraní. Nic takového se nestalo. Za dva a půl roku bojů jsme zatím jen dokázali držet hlavu nad vodou. Když jsem byl jmenován premiérem, prakticky žádný další kandidát na post nebyl. Od té doby se materiální situace zajisté trochu zlepšila: navzdory ostudné nedbalosti, nestoudnému tureckému hospodářství, očividné neschopnosti, prostoduché samolibosti a administrativnímu šlen-driánu, které jsou nám dennodenně vyčítány, jsme vykročili vpřed. [...] Nikdy jsme neměli a nikdy jsme nemohli mít prostředky, abychom bojovali osamoceně proti Německu, Itálii a Japonsku současně. [...] Snažil

jsem se vyložit situaci Dolní sněmovně, tak jak to jen dovolují ohledy na veřejnou bezpečnost. [...] Nemám se zač omlouvat ani nač vymlouvat ani cokoli slibovat, [...] ale současně věřím více než kdy jindy ve výsledek konfliktu, který značně přispěje k nejlepšímu možnému budoucímu uspořádání světa²⁷.“

O jeho řečnickém umění svědčí, že na počátku předstoupil před nepřátelsky naladěnou sněmovnu a nakonec získal důvěru v poměru 464 hlasů proti *jednomu*. Ctihodní poslanci se totiž museli smířit se skutečností: lze-li těžko vzdorovat silám Osy, nelze vystřídat Churchilla uprostřed boje...

Navzdory všemu mnozí politici o jeho post usilovali po vzoru Lloyda George, třeba labouristický poslanec Aneurin Bevan, bývalý ministr války Hore-Belisha a silně marxistický velvyslanec a ministr Stafford Cripps²⁸. Po pádu Singapuru, Rangúnu a Tobrúku, když byla pověst Churchilla jako vojevůdce nejhorší a tisk do něho nepřestával bušit²⁹, domnívali se, že nastala jejich chvíle. Konzervativní poslanec sir John Wardlaw-Milne 1. července 1942 v Dolní sněmovně přednesl návrh na vyslovení nedůvěry vládě z důvodu „nedůvěry Dolní sněmovny v ústřední vedení války“ a obvinil Churchilla, že nemístně zasahuje do strategického vedení; navrhl oddělení funkcí premiéra a ministra obrany a jmenování vrchního velitele (generalissima). Na tuto posledně zmíněnou funkci však sir John navrhl vévodu z Gloucestru, milého člena králov-

ské rodiny, ovšem zcela nepřipraveného na takovou úlohu! Výsledkem bylo jisté zaváhání shromáždění, které viditelně zesílilo, když starý hrdina od Zeebrugge sir Roger Keyes namířil poněkud vedle a zacílil své útoky na sbor náčelníků štábů a pak v odpověď na otázku prohlásil: „Odchod premiéra by byl politováníhodnou pohromou.“ V průběhu jednání, které se protáhlo až do 3 hodin ráno, lord Winterton argumentoval o něco přesvědčivěji, pranýřoval různice mezi ministry, materiální nedostatky a strategické omyly; nazítří vystoupil labourista Aneurin Bevan, který v jedovatém projevu poukázal na to, že „premiér vítězí ve všech debatách a prohrává všechny bitvy“, avšak zesměšnil se návrhem, aby velení v terénu převzali generálové čeští, polští nebo francouzští. Sir Hore-Belisha závěrem připomněl četné minulé porážky a vyčetl premiérovi jeho nesoudnost, ale rovněž se dopustil fatální chyby, když dlouze hovořil o špatné kvalitě britské výzbroje – která byla vyvíjena v době, kdy ministrem války byl on sám...

Tentokrát promluvil Churchill až jako poslední a ve dvouhodinovém, nevídaně bojovném projevu řekl: „V průběhu právě končící dlouhé debaty, [...] byly předneseny všechny představitelné argumenty k tomu, aby byla oslabena důvěra ve vládu a aby se docílilo, že údajně neschopní ministři o sobě začnou pochybovat, aby armáda přestala důvěřovat civilním úřadům, aby dělníci ztratili veškerou důvěru ve zbraně, které s takovým úsilím vyrábějí, aby vláda vypadala jako banda budižkničemu

na čele s premiérem, aby ho snížila v jeho vlastních očích a pokud možno i v očích veřejnosti.“ Následovala patričná obhajoba generálů, ministrů, diplomatů, vojáků, uplatňovaných strategií a kvalit výzbroje, načež opět zaútočil: „Nelze očekávat, že generálové budou podstupovat riziko, aniž by si byli jisti podporou silné vlády, že se nepotřebují ani ohlížet ani starat, co se děje v zázemí, a že mohou upřít veškerou pozornost na nepřítele. Dodám ještě, že nelze očekávat, že vláda bude podstupovat rizika, aniž by si byla jista podporou spolehlivé a loajální většiny. Chcete-li být za války podporováni, musíte být na oplátku loajální. [...] Povinností Dolní komory je podporovat vládu nebo ji vyměnit. Nemůže-li ji změnit, musí ji podporovat. Za války není jiné řešení. [...] Každý váš hlas je důležitý. Jestliže ti, kdo nás napadají, se ocitnou ve velké menšině, [...] tak nepochybně uslyšíte jásot všech přátel Velké Británie a všech věrných stoupenců naší věci, zatímco všichni tyrani, které se snažíme svrhnout, uslyší, jak jim zvoní hrana³⁰.“

Jak by bylo možno odolat takové výmluvnosti? Večer 2. července byl návrh vyslovení nedůvěry zamítnut 475 hlasy proti 25. Až do konce války to byl poslední pokus o politickou destabilizaci Churchillovy vlády. Na rozlehlem světovém válčišti totiž její osud postupně ovlivňovaly Midway, El Alamein, Alžír, Stalingrad, Tunis, vylodění na Sicílii, v Normandii a na Leyte – významné etapy posilování Spojenců a slábnutí Osy. Od podzimu 1942

do jara 1945 se Churchillova pozice v zemi posilovala za silné a obratné podpory ministrů, diplomatů a náčelníků štábů³¹, kdežto v zahraničí a v koalici postupně slábla pod tlakem Američanů a Sovětů. V květnu 1945 však bylo Německo poraženo a Churchillova popularita ve Velké Británii dostoupila vrcholu³², jeho pozice se zdála neotřesitelná a nikdo – ani labouristé³³ – nepochyboval, že v nadcházejících předvolebních jednáních povede konzervativce k vítězství.

Pád

V politice a ve válce se však nejjistěji stane to, co je nejméně očekáváno. Zatímco četní ministři, poslanci, novináři, odboráři, diplomaté i vojáci stáli v opozici vůči Churchillovi v nejčernějších dnech války, veřejné mínění jako celek jeho jednání vždy schvalovalo pohodlnou většinou³⁴. Ovšem právě tato pevná podpora se při volbách v červenci 1945 vytratila. Bylo předloženo mnoho přesvědčivých důvodů vysvětlujících tento jev³⁵, faktem však zůstává, že generála de Gaulla zjevně nepřekvapil: „Pováhám inklinujícím k iluzím a citům se tato náhlá nemilost, jíž se velkému muži dostalo od britského národa, který slavně dovedl ke spáse a k vítězství, může zdát překvapivá. Nebylo v ní však nic, co by neodpovídalo řádu věcí lidských³⁶.“ Národy se sice v období velkých bouří zdrženlivě

spoléhají na velké muže, ale mají sklon obrátit se při prvním uklidnění proti nim – v Churchillově případě se tak stalo dokonce ještě před koncem druhé světové války. *Quod erat demonstrandum* (což bylo třeba dokázat)...

-
- ¹ 52,8 % v prosinci 1938, 56,6 % v dubnu 1939. (BIPO, British Institute of Public Opinion, 1938 to 1946, UK Data, University of Warwick, # 53 to 57.)
 - ² Martin Gilbert, *Winston S. Churchill*, svazek V, London, Heinemann, 1976, s. 1012.
 - ³ 10. května zveřejnil *News Chronicle* průzkum uvádějící, že 56 % dotázaných je pro vstup Churchilla do vlády (26 % bylo proti, 18 % názor nevyjádřilo).
 - ⁴ *Manchester Guardian*, 3. července 1939. Pod tlakem poslanců a některých vlastních ministrů musel Chamberlain souhlasit s opatřeními, která Churchill doporučoval už dva roky: odvozy, jmenování ministra zásobování a zahájení jednání se SSSR; to vše ale probíhalo s takovým nedostatkem zaujetí, že se prakticky minulo účinkem.
 - ⁵ Aby nemusel uvést do praxe záruky, které v dubnu dal neprozřetelně Polsku.
 - ⁶ Nebo neschopnosti, podle okolností.
 - ⁷ BIPO, 1938 to 1946, *op. cit.*, # 65, December 1939.
 - ⁸ Pouze 32,75 % dotázaných v květnu 1940 souhlasilo s Chamberlainovou politikou, 59,78 % ji odmítalo. (BIPO, *op. cit.*, # 69, May 1940.)
 - ⁹ Nebyl přehlasován, neboť 281 poslanců se vyslovilo pro a pouze 200 proti. Mezi nimi však bylo 33 konzervativců, přičemž 60 dal-

ších se zdrželo. Při takové zjevné nedůvěře Chamberlain pocho-
pil, že pro vedení války musí sestavit koaliční vládu, ale toryové
i liberálové do ní odmítli vstoupit, pokud by ji Chamberlain na-
dále vedl.

10 Lord Halifax, ač vzor umírněnosti, je označil za „gangstery“...

11 John Wheeler-Bennett (éd.), *Action This Day, Working with Churchill*, London, Macmillan, 1968, p. 49.

12 CAB 65/13, WM (40) 139, 151, 179, 180, 187; 26-7/5/40
(Confidential Annex); WM (40) 145/1, 28/5/40.

13 Zejména Attlee, Greenwood a Bevin, první dva se stali členy vá-
lečného kabinetu.

14 Průhledná nárážka na samotného Churchilla.

15 Velvyslanec později citoval Halifaxova slova v originále: „*Com-
mon sense and not bravado would dictate the British government's
policy.*“

16 Chiffer-London-UD 723, 17/6. HP 39 A, Telegrammet Prytz til
UD/Günther, 17/6/40. Reprodukováno v Wilhelm Carlgren,
Svensk Utrikespolitik 1939-1945, Stockholm, Allmänna Förlaget,
1973, s. 194.

17 87,36 % v červnu 1940 souhlasilo... (BIPO, *op. cit.*, č.71, July
40.)

18 Colin Cross (éd.), *Life with Lloyd George*, London, Macmillan,
1975, s. 281; David Reynolds, *From World War to Cold War*,
Oxford, Oxford University Press, 2006, s. 79.

19 Ve dnech 23.–25. září 1940 britské loďstvo převážející francouz-
ské odřady pod velením generála de Gaulla se pokusilo dosáhn-
out připojení Dakaru ke hnutí Svobodná Francie, ale narazilo
na rozhodný odpor vichystů guvernéra Boissona a nakonec se
muselo s citelnými ztrátami stáhnout.

20 *Daily Mirror*, 27. září 1940. Stejně ostré články psaly *Times*, *Eve-
ning Standard*, *Daily Mail*, *New Statesman*, *Guardian* a *Observer*.
House of Commons, Parliamentary Debates, sv. 365, col.
298-301, 8/10/40.

22 Přičemž „*appeasers*“ lord Halifax a Samuel Hoare byli vypovězeni
do Washingtonu a Madridu.

23 John Kennedy, *The Business of War*, London, Hutchinson, 1957,
s. 114 a 115.

- 24 Robert Rhodes James (ed.), *Chips, the Diaries of Sir Henry Channon*, London, Weidenfeld & Nicolson, 1967, s. 307.
- 25 Robert Rhodes James (ed.), *Winston S. Churchill, His Complete Speeches*, sv. VI, London, Chelsea House, 1974, s. 6408-6423.
- 26 Třicet jedna lodí jen za leden 1942.
- 27 Robert Rhodes James (ed.), *Winston S. Churchill, His complete Speeches*, sv. VI, *op. cit.*, s. 6559, 6573, 6578.
- 28 Od svého návratu ze SSSR začátkem 1942 neskrýval Cripps svůj záměr zaujmout Churchillovo místo.
- 29 Zejména *Daily Mirror*, *Manchester Guardian*, *Times*, *News Chronicle*, *New Statesman* a samozřejmě *Daily Worker*.
- 30 Robert Rhodes James (ed.), *Winston S. Churchill, His complete Speeches*, sv. VI, *op. cit.*, s. 6645, 6656, 6657, 6659, 6661.
- 31 Kterí mu rozmluvili četné strategické nápady, které by zjevně vyústily v katastrofu.
- 32 83 % pro. (BIPO, *op. cit.*, # 126, May 45.)
- 33 Ještě méně Stalin, expert na volby, který byl přesvědčen, že Churchill učinil vše, aby nadcházející volby zfalšoval...
- 34 Podle průzkumů jeho popularita mezi květnem 1940 a květnem 1945 nikdy neklesla pod 78 % – výrazně vylétala vzhůru po listopadu 1942.
- 35 Popularita, kterou získali labouristé díky své činnosti v koaliční vládě; zbytečně agresivní kampaň konzervativců a jejich předsedy – který navíc chtěl údajně rozšířit válku na SSSR; největší přitažlivost labouristického programu, který sliboval lepší bydlení, bezplatné zdravotnictví a plnou zaměstnanost; protihlasy vojáků, činících vládu konzervativců odpovědnou za to, že se nedokázala vyhnout válce a mobilizovala je na dlouhých šest let.
- 36 Charles de Gaulle, *Le Salut*, Paris, Plon, 1959, s. 203 a 204.

2.

Porážka v roce 1940 byla nevyhnutelná

Maurice VAÏSSE

Bylo by nudné a únavné vyjmenovávat vše, co se napsalo jako vysvětlení, proč byla porážka nevyhnutelná¹. Celá historiografie již od r. 1940 totiž směřovala k tomu, aby porážku vysvětlila vývojem Francie v meziválečném období. Obdivuhodná analýza Ladislase Mysyrowicze *Autopsie d'une défaite (Autopsie porážky)* nese podtitul „příčiny francouzského vojenského zhroucení v roce 1940²“, aby zdůraznila, že Francie začala směřovat k porážce již od r. 1919. Většina historiků má sklon analyzovat vývoj událostí ve světle konečného výsledku. *Ante hoc, ergo propter hoc (předtím, tudíž proto)*. Zkrátka a dobře, je možno si položit otázku, zda historikové píšící o porážce neměli sklon dokazovat, že Francie před konfliktem „ztratila celou řadu diplomatických, demografických, hospodářských

a materiálových bitev ještě dříve, než se ke slovu dostaly zbraně³“. Jean-Baptiste Duroselle současně ve svém díle zdůrazňoval hluboké příčiny, které přivedly Francii „od úpadku ke zkáze“: „Francouzi vstoupili do války 3. září 1939 a pro tento mírumilovný národ to již znamenalo morální porážku. O devět měsíců později následovala porážka materiální⁴“. I Marc Bloch v knize *L'Etrange Défaite*⁵ (*Podivná porážka*), která zůstává nejlepším dílem o debaklu v roce 1940, dospívá ke zjištění, že porážka byla neodvratná, jak vysvětluje jeho syn Etienne Bloch, který považuje název za „absurdní... Jak v části týkající se svědectví, tak v části podávající úvahy vše vede k závěru, že porážku bylo možno předvídat⁶“. Což potvrzují nejčerstvější historické studie, i když dále uvidíme, že správné posouzení příčin porážek je nutno aktualizovat⁷.

Byly vzneseny všechny druhy argumentů, které lze rozdělit do několika skupin: některé faktické jsou zcela průkazné, jiné jsou čistě polemické, přičemž k diskuzi vyzývají odůvodnění čistě vojenská. Nejprve faktické argumenty: demografická nerovnost mezi Francií a Němcem – 41 milionů obyvatel proti 60 milionům, avšak 80 milionů v hranicích velkého Německa z roku 1940. Dále střet mezi totalitním režimem důsledně hodlajícím zvítězit a slabou demokratickou III. republikou nacházející se uprostřed krize, s nestabilními vládami neschopnými vést dlouhodobější politiku. Posléze byl často znalecky uváděn další argument: rozpor mezi obrannou vojenskou

politikou, symbolizovanou Maginotovou linií, a zahraniční politikou snažící se zadržovat rozpínavost nacistického Německa smlouvami se státy střední a východní Evropy. Jak by mohla Francie pomoci těmto zemím bez dostatečné útočné síly? Toto se ukázalo v případech Československa v roce 1938 a Polska v roce 1939.

Jiné argumenty jsou více polemické, a to v obou smyslech slova. Na jedné straně obviňují vládu Lidové fronty, že vůči nepříteli neuplatňovala náležitou politiku znovuvyzbrojení, že dokonce zpasivnila francouzské úsilí zavedením 40hodinového pracovního týdne a znárodněním zbrojovek. Zkrátka a dobře, byla-li Francie poražena, stalo se tak proto, že Lidová fronta patřičně nevyzbrojila armádu z čirého nevlastenectví a kvůli své pacifistické ideologii. Na druhé straně hovoří o zradě majetných vrstev, které z nenávisti k levici a k Lidové frontě usnadnily nacistickému Německu vítězství, neboť se přikláněly k Hitlerovu režimu. „Hitlerovci nebyli vcelku tak špatní, jak se je snažili líčit, trpěli bychom nepochybně méně, kdybychom jim otevřeli dveře dokořán, než kdybychom se invazi postavili na ozbrojený odpor⁸.“ Práce parlamentní vyšetřovací komise a soudní očista však vyvrátily spiknutí krajní levice nebo krajní pravice, podněcující poraženectví.

Tyto faktory tedy pravděpodobně nebyly rozhodující, i když ve válečné výrobě skutečně vládla jistá dezorganizace a nedostatek určitého materiálu.

Naproti tomu je třeba věnovat pozornost vojenským argumentům. Všichni autoři se shodují s analýzou Marca Blocha (jakož ostatně i Charlese de Gaulla), podle níž byly bezprostřední příčiny porážky technického rázu a spočívaly v nedokonalosti vojenské doktríny, v nedostatečné přípravě a nedostatečném vybavení armády. Tyto argumenty se snaží dokázat, že porážka nebyla nevyhnutelná. Týkají se úlohy bojujících, strategie obou válčících stran a převahy německých ozbrojených sil nad francouzskými. Staly se předmětem přehodnocení, počínaje knihou Karl-Heinze Friesera, který se záplem dokazoval, že blesková válka je vynálezem žurnalistů, či spíše, že tato veleúspěšná strategie nebyla plánována ani vymyšlena jako taková⁹.

Často se proto poukazovalo na nedostatek bojovnosti francouzských vojáků, kteří se bez boje vzdali či dokonce před nepřitelem utíkali. Mohlo ovšem dojít ojediněle k takovým činům ze zoufalství, když se francouzští pěšáci ocitli před německými tanky a pod nálety stuk, mohli opustit svá stanoviště, jak zdůraznil Marc Bloch, když uváděl konkrétní případy hasičů prchajících před požárem na svých motorových stříkačkách: „Všechno mohlo shořet a zahynout v ohni, hlavně když byl zachráněn hasicí materiál.“ Jinak však bylo zjištěno, že Francouzi bojovali dobře v Belgii a při obraně území na Oise, Aisne a na Sommě. Je možno uvést chladnokrevnost spahiů v boji u La Horgne, boj u Stonne a v Ardenách, protiútok

4. obrněné divize plukovníka de Gaulla 28. května u Abbeville, obranu kadetů saumurské školy na Loire, nemluvě o odporu posádek Maginotovy linie. Francouzské síly ztratily na celé frontě za pět týdnů 65 000 lidí (dříve se uvádělo 100 000 padlých).

A co strategie? Rychlost francouzské porážky je skutečně ohromující, jako kdyby údajně nejsilnější armáda světa podlehla v nerovném souboji. Bylo to vykládáno jako důkaz převahy supermoderní armády nad zastaralou, jako vítězství bleskové války Wehrmachtu nad neexistující francouzskou strategií. Ve skutečnosti je představa o supermoderní a plně motorizované německé armádě pouhou legendou; u Němců stejně jako u Francouzů existovaly vedle mechanizovaných nebo motorizovaných a moderně vyzbrojených divizí i divize vybavené starými zbraněmi a převážně hipomobilní.

Kromě toho tažení německé armády roku 1940 zdaleka nepřipomíná bleskovou válku; šlo o operaci vojensko-taktickou, nikoli strategicko-politickou, založenou na jedné z hybných pák válečného umění: momentu překvapení. Šlo rovněž o tažení pěchotní, které málem ztroskotalo. Hlavním záměrem německého plánu totiž bylo obklíčení přes Belgii a překvapivý útok Ardenami. I když autor plánu, generál von Manstein, byl odsunut do pozadí, dokázal ho prosadit a mohl počítat s generálem Guderianem, který nejenže přispěl svou mimořádnou znalostí tanků a spojařiny, ale z první světové také znal terén.

Že Francie neměla strategii? Ani to neodpovídá pravdě. Francouzská strategie ve skutečnosti obsahovala počáteční obrannou fázi, dokonale odpovídající demografické situaci. Vzhledem k nedávné válce 1914–1918 a obrovským ztrátám (téměř 1,5 milionu mrtvých) byli vcelku všichni Francouzi, vojáci i civilisté, přesvědčenými pacifisty. Aby se Francie vyhnula opakovanému vykrvácení, rozhodla se pro strategii odpovídající dlouhé válce, pro defenzivní doktrínu symbolizovanou Maginotovou linií. Spočívala v čekání na chvíli, až Německo ochromené bloádou bude moci být napadeno nebo bude nuceno vyjednávat. Tato strategie se opírala o myšlenku, že naše východní hranice je chráněna na severu Belgií, která byla od r. 1936 neutrální, na Rýně Maginotovou linií, a na spoji obou těchto hranic údajně neprůchodným horským masivem. Bezvýhradnými stoupenci takové defenzivní války byli maršál Pétain i generál Gamelin (Pétain byl v r. 1934 krátce ministrem obrany, podle W. Churchilla právě on odmítal protáhnout Maginotovu linii do Arden. Gamelin byl od r. 1935 vrchní velitel všech francouzských ozbrojených sil; pozn. překl.). Předpokládalo se, že tažení r. 1940 bude dlouhé, podobně jako první světová válka. Maginotova linie tedy byla pojata jako překážka, za níž bude možno získat čas a pak přejít k manévrové válce. Německý protivník se však nezachoval podle očekávání. Zaútočil nezadržitelnou silou v rozhodující chvíli a na nejméně bráněném úseku. Když se předtím kdokoli zmínil,

že Ardeny nejsou bráněny, maršál Pétain odpovídal, že Němci se do této oblasti neodváží, a i kdyby tak učinili, budou lapeni při sestupu z hor. Generál Gamelin uvažoval o bitvě v Belgii a soudil, že německá armáda couvne před překážkami Arden a Mázy. Když se pak ráno 10. května dozvěděl o německé ofenzívě Ardenami, zaradoval se, neboť ji pokládal za odsouzenou k fiasku. A přitom došlo k průniku u Sedanu: provedly ho tři úderné oddíly, jimž se s pomocí kombinace nových technologií – tanků, letadel a rádiového spojení podařilo vyřadit z boje celou francouzskou sestavu. Tažení r. 1940 bylo zkrátka zamýšleno jako dlouhá válka a jak se ukázalo, byla to válka kratičká.

Byly francouzské síly v r. 1940 slabší než německé? Ani toto není pravda. Odborníci se ani zdaleka nedokáží shodnout na hodnocení francouzské armády v září 1939. Z tohoto pohledu je však zdrcující výpověď Marca Blocha sporná, když s poukazem na specifčnost této války tvrdil: „Nevyrobilo se dost letadel, motorů ani tanků¹⁰.“ Ve skutečnosti nebylo zbrojení III. republiky vůbec zanedbatelné; vojenské výdaje Francie v letech 1919–1939 byly větší než vojenské výdaje ostatních mocností, takže Francie byla obviněna při odzbrojovací konferenci v r. 1932. Pokud šlo o vládu Léona Bluma, začala provádět plán na znovuvyzbrojení v září 1936¹¹, takže v r. 1938 byly vojenské výdaje 2,5x vyšší než v r. 1913. Co do techniky a zbraní byli tedy Němci a Francouzi na tom přibližně

stejně. Francouzské tanky byly dokonce početnější než německé: 3200 proti 2400 (čísla se samozřejmě různí, jinde se uvádí téměř rovnost 2574 francouzských proti 2285 německým); byly rovněž kvalitnější (zejména tank B1), neboť Versailleská smlouva zakázala Německu výrobu tanků – když ji obnovili, byli o generaci pozadu. V těžkém dělostřelectvu panovala rovnováha, ale francouzský kanon 75 mm byl lepší. Francouzská protiletcecká a protitanková děla však byla ke dni 10. května nedostačující, nehledě na vyložené podřadný spojovací materiál.

Naproti tomu Němci měli převahu v letectvu, i když spojenecká letadla byla početnější než německá: 4500 proti 3500, i když jak známo, největší část britských letadel zůstala na druhé straně La Manche. Čísla však mají jen relativní hodnotu. Lhostejno, že Francouzi měli stejný počet prostředků jako Němci, problém byl ve skutečné použitelnosti: spousta francouzských letadel totiž nebyla „dost dobrá pro válku“ – žádné vybavení, žádné vrtule, žádné zbraně ani podvozky, z obavy, že by se jich zmocnili dělníci leteckých továren, známí svou politickou angažovaností a členstvím v odborech.

Ještě větším problémem byla doktrína použití, neboť vojenské letectvo nebylo doopravdy samostatné: částí leteckých sil disponovalo pozemní vojsko, druhá část pod velením náčelníka štábu letectva, generála Vuillemina, se dále dělila na skupiny, zvláště stíhací letectvo. Totéž platilo pro tanky. Francie jich měla dost, ale doktrína jejich

použití nebyla vhodná: velení pěchoty si dokázalo podržet tanky jako doprovodný prostředek; samostatná obrněná síla se dlouho nejevila jako nutnost, navzdory argumentům Charlese de Gaulla, který již v r. 1934 v knize *Vers l'armée de métier* (*K profesionální armádě*) doporučoval výstavbu takové síly. První obrněné divize se začaly formovat až s vypuknutím války, ale i tak ještě nebyly schopny řádně manévrovat z důvodu selhávajícího zásobování pohonnými hmotami. V některých případech trvalo naplnění nádrže tanku celé hodiny, což se mu často stalo osudným. Mnoho tanků 1. obrněné divize zůstalo stát 14. května poblíž Charleroi bez benzínu. Na druhé straně Němci používali kamiony naložené kanystry a dokázali tak zásobovat své obrněnce v nejkratším čase. Když zaútočili v prostoru Sedanu, soustředili k tomu polovinu svých mechanizovaných sil.

Problémem bylo rovněž pojetí války a velení. Francouzi již ke konci předchozí války pochopili, čím se bude vyznačovat moderní válka: palebná síla, pohyblivost, výkonná logistika a silný státní průmysl. To vše však bylo příliš zaměřeno na metodicky připravovanou bitvu, nikoli pro bleskovou válku. Když Marc Bloch odsuzoval neschopné velení¹², zdůraznil hlavní kritérium, tempo operací a pomalost francouzských reakcí: „Od jednoho konce války na druhý se štábní metronom kýval o několik taktů pozadu.“ Němci vskutku svou iniciativou zvítězili nad francouzskou vyčkávací taktikou. Jejich důstojníci byli

iniciativní a dokonce na sebe brali riziko i přes rozkazy, takže německé manévry byly založeny na rychlosti a pohyblivosti. Guderian a Rommel ignorovali Hitlerovy výslovné rozkazy zpomalit postup. Na francouzské straně bylo správně obviněno nesamostatné velení na všech stupních, zaslepené po vzoru generála Gamelina jakýmsi racionálním vedením války, jehož výsledkem byla pomalost dokládající statickou koncepci války a značně nepružný systém velení. Když byl Gamelin 13. května ve 22.35 informován o ohrožení Sedanu, reagoval až 15. května. Jean-Louis Crémieux-Brilhac zmiňuje překvapení těchto důstojníků, kteří tváří v tvář Němcům nepoznali, že jsou ve válce, natolik byli zvyklí na zákopovou válku. Pokud jde o velení, budoucímu generálu Beaufreovi, tehdy důstojníkovi ve štábu generála Doumenca (náčelníka štábu pozemního vojska; pozn. překl.), se jevilo jako vyvedené z míry, když 13. května večer přijel do hlavního stanu generála Georgese (odpovědného za severovýchodní úsek fronty; pozn. překl.): „Atmosféra připomínala rodinu na stráži u mrtvého.“ Vojenské operace sotva začaly, ale morálka už „se rozpadla“¹³.

Byla porážka nevyhnutelná? Nikoli, jak jsme viděli; či spíše bylo možno vyhnout se porážce, když válka v září 1939 začala. Nebylo tak dostatečně využito období zvaného „podivná válka“, skutečného oddechového času. Jistě, sám generál Gamelin se snažil poučit ze zhroucení Polska. Francouzský generální štáb se všemožně snažil prostudo-

vat a osvojit si metody, které Němcům dopomohly k vítězství nad Poláky, aby zlepšil výcvik francouzské armády, ale mužstvo se příliš často používalo na lití betonu a opevňování pozic. Došlo také k mnoha omylům a rozmohla se nepružnost. Francouzi tak promrhali osm měsíců podivné války a nesoustředili techniku do obrněných divizí, jak navrhoval Charles de Gaulle. Je známo, že 4. obrněná divize, jíž velel právě plukovník de Gaulle, byla totální improvizací na bitevním poli. „Plán Dyle“, vymyšlený generálem Gamelinem a spočívající ve vyslání nejlepších (po stránce mobility i výcviku) francouzských sil do Belgie, byl v rozporu s defenzivní doktrínou a značně dobrodružný (jelikož Belgie již v r. 1936 vyhlásila neutralitu), ale bylo snad možno se jím vyhnout invazi a obsazení francouzského území¹⁴. Gamelin jej 20. března doplnil o variantu „Breda“, podle níž měly mechanizované jednotky proniknout ještě dál a spojit se s holandskou armádou. Což znamená, že francouzská strategie odpovídající celé řadě demografických, historických, geografických a jiných aspektů, kvůli tomuto avanturismu pak ve střetném boji nic nedokázala. Když nad francouzskou armádou, rozvrácenou v Ardenách a obklíčenou v Belgii, sklapla past, jevila se tím tragičtější otázka Winstona Churchilla v souvislosti s první světovou: „Kde jsou zálohy?“ Žádné nebyly, či spíše umístění a rozmístění vojsk bylo takové, že zálohy nemohly rychle zasáhnout a jakýkoli protiútok byl velmi obtížný.

Německým silám nakonec nahrála do karet i řada zázraků. Když Guderianovy tanky a jednotky prorazily Ardenami, vytvořila se gigantická zácpa 41 000 vozidel v úzkém koridoru, čehož mohly francouzské síly využít a zaútočit na ně, ale rivalita mezi pozemním vojskem a letectvem oddálila rozhodnutí a soustředěné německé síly smetly francouzský odpor. „Zázrak roku 1940“ se z německého pohledu zakládal také na významu zděšení, které u francouzských vojsk vyvolal postup německých tanků. Panika u Bulsonu svědčila o zhroucení fronty z důvodu zvěstí o objevivších se německých tancích, které v té době ještě ani nepřekročily Máz. Jednotky v tomto sektoru nebyly určeny pro boj: valily se zpět před německým postupem, který byl tak nepochopitelný, že se připisoval zradě. Strach z tanků zvyšovaly i stuky, jejichž sirény vyly při sestupném letu střemhlav. Francouzské tažení pak bylo improvizovaným a zdařilým *Blitzkriegem*, navzdory rozkazům Hitlera a nejvyššího velení, příkazujících opatrnost, neboť Guderian je po průniku u Sedanu nedodržel a rozhodl se hnát na západ k La Manche, aby Spojencům nedopřál čas vybudovat novou obrannou linii. Zkrátka, jak dokazuje Ernest May, je zřejmě obtížnější vysvětlit rychlé vítězství Německa než francouzskou porážku; jeho závěry shrnuje samotný název jeho knihy¹⁵, *Strange Victory (Podivné vítězství)*, které odpovídá názvu knihy Marca Blocha, který není až tak „absurdní“, jak by se zdálo.

- ¹ Ohledně historiografie porážky odkazují na dva články Françoise Cocheta: „La campagne de France; mai-juin 1940, ou le retour sur les circonstances d’une étrange victoire allemande“ (Francouzské tažení, květen – červen 1940 aneb opět k okolnostem podivného německého vítězství) in Pierre Allorant, Noëlline Castagnez et Antoine Prost (dir.), *Le Moment 1940. Effondrement national et réalités locales*, Paris, L’Harmattan, 2012; et „Relire la défaite à l’aune de l’historiographie récente“ (Ještě jednou k porážce podle nedávné historiografie), in Yves Santamaria et Gilles Vergnon (dir.), *Mai-juin 1940, un trou noir mémoriel ?*, Paris, Riveneuve, 2015. Zdůrazňuji upřesnění Philippe Garrauda, „Le rôle de la doctrine défensive dans la défaite de 1940“ (Úloha defenzivní doktríny v porážce roku 1940), in *Guerres morales et conflits contemporains*, n° 214, 2004.
- ² Ladislas Mysyrowicz, *Autopsie d’une défaite*, Lausanne, L’Age d’Homme, 1973.
- ³ Henri Michel, *La Défaite de la France*, Paris, PUF, 1980.
- ⁴ Jean-Baptiste Duroselle, *La Décadence, 1932–1939*, Paris, Imprimerie nationale, 1984; *L’Abîme, 1939–1944*, Paris, Imprimerie nationale, 1983.
- ⁵ Marc Bloch, *L’Etrange Défaite*, Paris, Gallimard, coll. „Folio“, 1990.
- ⁶ Korespondence Etienne Blocha s časopisem *L’Histoire*, č. 236 říjen 1999.
- ⁷ Cf. Maurice Vaïsse (dir.), *Mai-juin 1940. Défaite française, victoire allemande sous l’œil des historiens étrangers*, Paris, Autrement, 2000; reedice 2010.
- ⁸ Marc Bloch, *op. cit.*, s. 160.
- ⁹ Karl-Heinz Frieser, *Blitzkrieg-Legende, der Westfeldzug, 1940*, Munich, Oldenbourg, 1995. Přeloženo do francouzštiny jako *Le Mythe de la guerre-éclair. La campagne de l’Ouest de 1940* v r. 2003.
- ¹⁰ Marc Bloch, *op. cit.*, p. 154.
- ¹¹ Robert Frankenstein, *Le Prix du réarmement français, 1935–1939*, Paris, Publications de la Sorbonne, 1982.
- ¹² „Mnoho různých chyb... přivedlo naše armády k porážce. Jeden nedostatek však ční nade všemi“, in Marc Bloch, *L’Etrange Défaite*, *op. cit.*, p. 66.

- ¹³ Général Beaufre, *Le Drame de 1940*, Paris, Plon, s. 233 a 235.
- ¹⁴ Bruno Chaix, *En mai 1940, fallait-il entrer en Belgique ? Décisions stratégiques et plans opérationnels de la campagne de France*, Paris, Economica, 2005.
- ¹⁵ Ernest May, *Strange Victory: Hitler's Conquest of France*, New York, Hill & Wang, 2000.

3.

Ponorky U-BOOTE mohly zvrátit průběh války

François-Emmanuel BRÉZET

Winston Churchill ve svých pamětech napsal: „Jediná věc, která mě za války skutečně děsila, byla hrozba ponorek. I před bitvou o Anglii jsem se domníval, že invaze je odsouzena k nezdaru. Po leteckém vítězství to pro nás vypadalo dobře; dokonce šlo o druh válčení, který nás v krutých podmínkách války mohl uspokojit. V současnosti však byly ohroženy naše životně důležité zásobovací trasy na širém oceánu a zvláště v blízkosti našich ostrovů. Tato bitva mě znepokojovala ještě víc než tak slavné letecké střetnutí, jímž byla bitva o Anglii¹.“

Když následně Churchill pojmenoval nové střetnutí „bitva o Atlantik“, zdůrazňoval trvalý boj, jehož výsledek bylo o to obtížnější předvídat, že nebyl žádnou zářivou bitvou, nýbrž nabyl podoby statistik, křivek a diagramů, které nebylo vždy snadné interpretovat.

Krach nemilosrdně vedené války

Rok 1942 v severním Atlantiku se vyznačoval znepokojivým nárůstem ztracené obchodní tonáže, v následujícím roce 1943 mohli Spojenci očekávat všemožná nebezpečí. Na druhé straně velení *U-Boote*² (BdU) sledovalo se znepokojením počty ztracených ponorek i tonáže.

Výsledek několikadenní operace zahájené 4. února 1942 jedenadvaceti ponorkami proti konvoji SC118 (61 plavidel chráněných třemi torpédoborci, jedním kuterem³ a třemi korvetami včetně *Lobelia* ozbrojených sil Svobodné Francie) byl výmluvný: třináct obchodních lodí (59 765 BRT⁴) šlo ke dnu, přičemž byly tři ponorky potopeny a čtyři další poškozeny. Velkoadmirál Dönitz, který právě převzal velení Kriegsmarine po velkoadmirálu Raederovi a současně si ponechal operační velení ponorek, ji označil za „nejurputnější bitvu ponorkové války“. Pro některé ponorky pokračovala ještě čtyři noci po sobě. Spojenci utrpěli těžkou ránu: „Znepokojivým rysem plavby tohoto konvoje byly těžké ztráty navzdory neobvyklému počtu doprovodných lodí⁵,“ napsal historik Stephen Roskill.

To nejhorší Spojence teprve čekalo. Konvoj SC-22 (šedesát plavidel doprovázených dvěma torpédoborci, jednou fregatou a třemi korvetami) vyplul z New Yorku 5. března a další rychlý konvoj HX-229 (čtyřicet plavidel doprovázených čtyřmi torpédoborci a jednou korvetou)

se vydal na moře 8. března. Tyto konvoje měly plout různou rychlostí a po nezávislých trasách. V britské admiralitě nikdo nemohl tušit, že kvůli kličkování před signalizovanými ponorkami, konvoj HX-229 dohoní konvoj SC122, čímž vytvoří na omezeném prostoru nebyvalé nakupení plavidel.

Konvoje již předtím byly cílem dílčích útoků, ale BdU u vědomí nové situace hbitě rozhodlo o soustředění všech použitelných ponorek k novému cíli. Ve dnech 18.–20. března 1943 byla svedena skutečná řádná bitva 91 obchodních plavidel a 18 doprovodných lodí se 44 ponorkami. Admiralita vyslala do boje všechna disponibilní plavidla a letadla, jejichž nápor donutil BdU ukončit 18. března ráno celou operaci. Dönitz právem považoval tuto bitvu za největší vítězství svých ponorek – ke dnu bylo posláno 21 plavidel (140 842 BRT) za cenu ztráty jediné ponorky.

Za první tři březnové týdny potopili Spojenci 15 ponorek a ztratili 87 plavidel, z toho 67 konvojových (40 v severním Atlantiku). Roskill napsal: „Co měla admirality dělat, když systém konvojů se ukázal jako neúčinný? Nevěděla, avšak musela cítit, i když si to nikdo nepřipouštěl, že porážka se blíží⁶.“

Zjevné obavy Churchilla i ostatních mužů, odpovědných za každodenní vedení boje, ukazují, že možnost vítězství *U-Boote* dlouho zůstávala realitou obávanou o to víc, že docela dobře mohla zvrátit výsledek války: přerušení

námořního spojení mezi Spojenými státy a Velkou Británií by anglosaským spojencům znemožnilo vstoupit v červnu 1944 na evropskou půdu a otevřít tak druhou frontu, kterou požadoval sovětský spojenec a na níž záviselo vítězné zakončení války.

Admiralita však tehdy v březnu 1943 nevěděla, že vítězství bylo nablízku: po řadě neúspěšných útoků na konvoje, při nichž bylo ztraceno 31 ponorek a v květnu činil poměr ztracených *U-Boote* k potopené spojenecké BRT tonáží 1:10 000, rozhodl Dönitz 24. května o přerušení bitvy v Atlantiku. Nikdy pak už v ní nedokázal systematictěji pokračovat: Kriegsmarine toho dne bitvu o Atlantik prohrála.

Tento nezdar potvrdil obavy německého námořního velení *Seekriegsleitung* ze vstupu Spojených států do války. Již v dubnu 1942, dokonale informované o kapacitě amerických loděnic, nebylo pochyb: kolosální programy výstavby válečných lodí budou dokončeny za úžasně krátkou dobu, stejně jako program výstavby obchodních lodí. Jak napsal Werner Rahn: „V posledních čtyřech měsících 1942 se válečné soupeření v tonáží ukázalo jako beznadějn⁷.“

Dönitz však v září 1943 neváhal pokračovat v ponorové válce na jiných válčistiích, s čím dál těžšími ztrátami (365 potopených *U-Boote* ze všech 648 za celou válku) a stále hubenějšími výsledky (1,23 mil. BRT z celkových 13 milionů potopených za celou válku)⁸.

Skutečné příčiny svým způsobem naprogramovaného nezdaru nám nakonec ukáže až studie rozvoje německých ponorkových sil.

Zavržení adekvátní námořní strategie

V letech 1933–1935 shromáždily poslední vlády Výmarské republiky, v předstihu ke své úspěšné politice uznání „rovnosti práv“ (*die Gleichberechtigung*), potřebný materiál k montáži tuctu ponorek, které byly následně pomocí tajných dohod vyrobeny v zahraničí. Operace odporovala podmínkám Versailleské smlouvy, která Reichsmarine zakazovala vyzbrojit se ponorkami. Admirál Raeder také proto zdůraznil, že výstavba ponorek začne až na základě vládního povolení: Schleicherova vláda sice spustila proces znovuvyzbrojování Německa, avšak ponechala si přísnou kontrolu nad zahájením stavby ponorek.

Když se v dubnu 1933 Hitler dostal k moci, Raeder si rychle uvědomil, že nový kancléř odmítne všechny snahy o obnovu námořní síly, které by ohrozily jeho politiku sbližování s Anglií. Vzhledem ke špatným vzpomínkám na předchozí válku se výstavba ponorkové flotily zdála vyloučena. S montáží první ponorky se mohlo začít až po podpisu britsko-německé námořní smlouvy 18. června 1935. Na Hitlerův příkaz muselo námořnictvo upustit od myšlenky na stejný počet ponorek, který Velká Británie

velkomyslně navrhla, a vyhlásit, že se spokojí s poměrem 45 % (22 400 tun) s možností revize po dohodě. Ke konci roku 1936 umožnila předčasná výstavba spustit na vodu 36 ponorek, ale pak se tempo muselo zvolnit. Úvahy o válce proti Anglii byly tabu, a jelikož Francie jako úhlavní protivník byla považována za nepříteli zranitelnou ponorkami, výstavbu velké ponorkové flotily nikdo nepožadoval.

Zatímco německá armáda a Luftwaffe se rozvíjely zrychleným tempem, které omezovala jen kapacita německého průmyslu, námořnictvo se muselo naopak striktně držet smlouvy. Teprve v roce 1938 Hitler uznal, že vzhledem ke své agresivní evropské politice je nutno brát v úvahu nebezpečí války s Anglií. Smluvně povolená kvóta již byla téměř naplněna, Kriegsmarine proto začala horečně jednat s Royal Navy o dosažení parity s britskou ponorkovou flotilou.

Kriegsmarine v září 1939 vstupovala do války s 57 ponorkami, z nichž pouze 26 bylo schopno operovat na hlavním válčišti – v Atlantickém oceánu. To však nebylo způsobeno strategickou zaslepeností velení námořnictva ani technickým zanedbáním výstavby.

Hitler se i podle vlastního přiznání moře bál. Raeder se náležitě snažil přesvědčit ho, že síla státu se měří i podle jeho námořních sil, ale Hitler hleděl především na to, že výstavba silného válečného námořnictva podle plánu Z, s nímž přitom souhlasil, si vyžaduje čas, který není sluči-

telný se strategií pozemních výbojů v příštích čtyřech či pěti letech.

Po prvních dosažených úspěších Hitler nechápal, proč Anglie trvá na pokračování války. Zavrhl tudíž námořní strategii, kterou mu jeho velkoadmirál navrhoval použít proti poslednímu protivníkovi na moři, ve prospěch strategie zničení posledního potencionálního protivníka na pevnině – Sovětského svazu, jehož porážka měla být záležitostí několika měsíců.

Logistické problémy zahájeného nového tažení nedovolovaly, aby výstavba ponorek dostala potřebnou přednost a mohla tak první dosažené slibné úspěchy proměnit v rozhodující vítězství. Když se Hitler v listopadu 1943 uvolil upřednostnit obranu „pevnosti Evropa“, znovu dokázal, že vůbec nepochopil strategický význam bitvy o Atlantik: místo aby se soustředil na ni, napřel veškeré úsilí ke zlepšení obrany pobřeží a rozmístění vojsk určených k odražení protivníka, kdyby se přece jen uchytil na pobřeží.

Když si Dönitz v květnu 1943 již pozdě uvědomil zastaralost ponorek, s nimiž válku začal, přijal dvě významná rozhodnutí: zahájit výrobu vysoce výkonné ponorky – typ XXI – a její sériovou výrobu nedílně zahrnout do organizace výroby výzbroje všech tří druhů vojsk, řízené Albertem Speerem.

Toto druhé rozhodnutí se setkal s úspěchem, neboť námořnictvo alespoň získalo náležité místo v globálním

úsilí a striktním plánování průmyslové výroby, což umožnilo sériovou výstavbu ponorek ve velkém měřítku. Bylo však příliš pozdě: postupné ničení kapacit zbrojního průmyslu spojeneckým leteckým bombardováním záhy znemožnilo výrobu určitých součástí, například periskopů nebo akumulátorů, a paralyzovalo tak plánování výstavby plavidel. První ponorka typu XXI vyplula až pár hodin před kapitulací, kdy v německých loděnicích stále čekaly na dokončení stovky trupů.

Dönitz balamutil fűhrera, že budoucí velká ponorková flotila zvrátí výsledek války, čímž si získal jeho uznání a přízeň a nakonec nepříliš záviděníhodné privilegium stát se jeho nástupcem.

U-Boote, navzdory klamnému zdání, nebyly nikdy schopny zvrátit průběh války, nikdy to nebylo v jejich silách. Bylo by velice nespravedlivé vinit z toho skutečného znovuzakladatele německého loďstva, velkoadmirála Raedera, jak se doposud příliš často děje. Jednotlivé vypracované plány počítají s vyváženým loďstvem, v němž výstavba ponorek vůbec nebyla zanedbatelná a byla úměrná strategickým cílům stanoveným politickým vedením.

Raeder již při hrozbě války s Anglií přistoupil k potřebným opatřením. Když byla válka vyhlášena, nepodařilo se mu přesvědčit fűhrera o nutnosti prioritní výstavby ponorek, která by jim zajistila úspěch.

-
- ¹ Winston Churchill, *Válečné paměti*, sv. 2, Paris, Tallandier, 2010, s. 19.
- ² Podmořské plavidlo, *Unterseeboot*, zkráceně *U-Boot(e)*.
- ³ Lehké hlídkové plavidlo dodávané Spojenými státy.
- ⁴ *Bruto Register Ton*: anglická objemová jednotka používaná k měření lodního prostoru, asi 1 metr krychlový.
- ⁵ Stephen Roskill, *The War at Sea*, sv. 2, London, HMSO, 1954, s. 356; François-Emmanuel Brézet, *Histoire de la marine allemande 1939–1945*, Paris, Perrin, 1999, s. 299.
- ⁶ François-Emmanuel Brézet, *Histoire de la marine allemande*, *op. cit.*, s. 305; Stephen Roskill, *The War at Sea*, sv. 2, *op. cit.*, s. 305.
- ⁷ Werner Rahn, „Der Seekrieg im Atlantik und Nordmeer“, in *Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg*, sv. 6, Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, 1990, s. 307.
- ⁸ François-Emmanuel Brézet, *Dönitz, le dernier Führer*, Paris, Perrin, 2011, s. 341.

4.

Hitler předešel Stalinovu útoku

Jean LOPEZ a Lasha OTKHMEZURI

Mezi legendami zkreslujícími vnímání druhé světové války je jedna, která svou radikálností zaujímá zvláštní místo: když Hitler 22. června 1941 zahájil operaci *Barbarossa*, prý jen o několik dnů předešel sovětské ofenzívě. Tuto tezi lze právem považovat za revizionistickou, jelikož převrací obecný soud o jedné z nejvýznamnějších událostí 20. století. Soud, který je nutno chápat v právním smyslu. Mezinárodní vojenský soud v Norimberku totiž uznal vinnými „ze spiknutí a zločinu proti míru“ – zejména z promyšleného napadení SSSR – *Reichsmarschall* Goeringa, polního maršála Keitela a generála Jodla, Hitlerovy hlavní vojenské poradce, jakož i ministra zahraničí Joachima von Ribbentrop. Byli snad tři západní soudci v Norimberku oklamáni svým sovětským kolegou,

generálmajorem Ionou Nikitčenkem? Goering, Keitel, Jodl a Ribbentrop snad nelhali, když až do konce opakovali, že Třetí říše v r. 1941 se nacházela ve stavu nutné obrany proti SSSR? Chystala se Rudá armáda k pochodu na Berlín? „Zákeřné, loupežné a věrolomné přepadení“ SSSR bylo pouhou stalinskou lží zakrývajícím vědomě agresivní úmysly?

Teorie ledoborce

Prvním bodem, na nějž je záhodno poukázat, je starobylost této teze. Objevila se totiž již v první den přepadení, 22. června 1941 v Hitlerově prohlášení k německému lidu i v jeho denním rozkaze vojskům na východní frontě. Führer zdůraznil přítomnost „160 ruských divizí“ na hranicích, připomněl nesčetná narušení německého vzdušného prostoru ruskými letadly – přitom opak byl pravdou – a vymyslel si ozbrojený vpád sovětských jednotek 17. a 18. června, „odražený až po vytrvalé palbě“². Šlo o klasickou lež, která posloužila již v Gliwici 31. srpna 1939 proti Polsku; jejím cílem bylo pouze odůvodnit před veřejným míněním jednostranné porušení smlouvy o neútočení z 23. srpna 1939. Žádný západní historik neuvěřil této bajce, vymyšlené zřejmě přímo Hitlerem.

Teorie o preventivním útoku byla po dobu 40 let fakticky založena mezi výmysly nacistické propagandy.

Znovu se objevila v polovině 80. let v díle Viktora Suvorova, což je pseudonym Vladimíra Bogdanoviče Rezuna, sovětského zpravodajského důstojníka, který v r. 1978 přešel na Západ a ve své vlasti byl odsouzen k trestu smrti. První článek – „Kdo plánoval útok v červnu 1941, Hitler nebo Stalin?“ – se objevil v květnu 1985, následován knihou v ruštině, vydanou v Paříži v r. 1988 pod titulem *Ledokol (Ledoborec)*. Kniha se rozletěla po světě v německé verzi (1989), poté anglické (1990) a ve druhém vydání v Moskvě v r. 1992, rok po rozpadu SSSR. Londýnské *Times* a *Frankfurter Allgemeine Zeitung* jí udělaly dobrou reklamu. Dosáhla fenomenálního čtenářského úspěchu v Německu, Rakousku, bývalých satelitních zemích Moskvy a hlavně v Rusku, kde *Ledoborec* dosáhl přes 10 milionů výtisků³. Po dvacetiletém sporu v podobě stovek knih a článků naprostá většina historiků zavrhuje názory Suvorova-Rezuna i samu teorii preventivní války. Přežívá nicméně tvrdé jádro jejich neoblomných zastánců různého typu, například Joachim Hoffmann a Walter Post v Německu, Heinz Magenheimer v Rakousku, Richard Raack v USA, Michail Meltjuchov a o něco vlažnější Vladimir Nevežin v Rusku.

Suvorovovo dílo není akademické, jde o pamflet, paličský spisek, útočnou obžalobu Stalina vyličeného jako vševedoucího ďábla schopného předvídat dějiny světa na dvacet let dopředu. Suvorov totiž obviňuje rudého diktátora z podílu na Hitlerově vzestupu k moci, z rozpoutání druhé

světové války a napomáhání k německým vítězstvím, aby pak ve vhodné chvíli přešel do útoku a sovětizoval celou Evropu zmítající se v chaosu a drcenou nacistickou okupací.

Rudá armáda už byla připravena, když ji Hitler předešel, podle Suvorova jen o několik dní. Historici celkem snadno vyvrátili argumentaci *Ledoborce*, který se hemží faktickými omyly, zkreslenými citacemi, nepodloženými tvrzeními, a který se vůbec nezabývá německými záměry. Navzdory těmto vyvráceným teoriím se vlivem Suvorova díla zakořenila teze o preventivním útoku v milionech hlav na východ od Rýna až po Ural. Měla nicméně pozitivní vliv v tom směru, že otevřela, či spíš opět otevřela, dvě významná historická témata. Prvním je otázka povahy Stalinovy zahraniční politiky v letech 1939–1941 i později; druhým, týkajícím se specifitěji vojenských historiků, je bilance schopnosti Rudé armády v době, kdy Wehrmacht napadl SSSR. A spojíme-li obě otázky v jednu: jakému politickému a strategickému plánu měla sloužit Rudá armáda v létě 1941?

Barbarossa, největší Hitlerův sen

Než se pokusíme na tyto otázky odpovědět, je nutno připomenout skutečnost podepřenou šedesátiletým zkoumáním Hitlerových úmyslů. Přepadením Sovětského sva-

zu neodpovídal vládce Třetí říše na vojenskou hrozbu. Již při nástupu k moci v r. 1933 sdělil svým generálům úmysl dobýt a kolonizovat východní Evropu. Historik Rolf-Dieter Müller⁴ dokázal, že Wehrmacht nepřetržitě až do podzimu 1939 plánoval překvapivý útok na SSSR. Datuje-li se rozhodnutí zničit SSSR obvykle 31. července 1940 – s direktivou datovanou 18. prosince – předcházely jim již v červnu přípravy z iniciativy pouze nejvyššího velení pozemního vojska. Hitler i Wehrmacht v dokonalé shodě neustále hodlali zlikvidovat „žido-bolševismus“ dlouho před uzavřením paktu Ribbentrop – Molotov 23. srpna 1939, jímž byla vytyčena společná hranice obou budoucích protivníků.

Nejenže se Hitler neobával sovětského útoku, nýbrž obával se naopak, aby nové Stalinovy ústupky na poslední chvíli nezhatily jeho zamýšlené ideologické a rasové křížové tažení. Žádná zmínka o přípravách sovětského útoku se nenachází ani v Hitlerových projevech k jeho generálům, zvláště v projevu z 30. března 1941, ani v denících maršálů a generálů velících vojskům soustředěným na východní hranici. Velitel skupiny armád Střed von Bock si 11. března 1941 naopak zapsal: „Zpravodajci z Litvy hovoří o velkých ruských manévrech v pobaltských zemích a tvrdí, že slouží k zakrytí rozvinutí sil k útoku na Německo. To je nesmysl!“ Dále 27. března: „Dohromady nic nenasvědčuje pravděpodobnosti ruského útoku⁵.“ Pokud jde o generála Ericha Marckse, autora jedné z verzí plánu

Barbarossa, ten dokonce litoval, že Rusové mu nedopřejí radost a nezaútočí jako první⁶.

Vraťme se k první otázce znovu otevřené v Suvorovově knize *Ledoborec*. Co sledoval Stalin: zabezpečení hranice SSSR nebo vývoz sovětského modelu, silou či podvratnou činností nebo obojím? Ač tím zřejmě čtenáře zklameme, odpověď stále neexistuje. Všichni specialisté v této věci se pohybují mezi oběma krajními možnostmi. Německá historička Bianka Pietrow-Ennkerová spatřuje příčinu porážky z léta 1941 ve Stalinově snaze honit oba zájce najednou. K čemuž se přidružuje další dvojí otázka Stalina jako diplomata: byl tento Gruzínek realista, pragmatický oportunista nebo ideolog, jehož si vybral Lenin právě pro jeho sklon myslet neustále jen po bolševicku? Zde se to rovněž hemží protichůdnými portréty – Rus Oleg Chlevňuk zastává druhou verzi, Izraelec Gabriel Gorodetsky první.

Pokud se týká tohoto článku, otázka nabývá užšího rozměru. Kromě postavení ideologie ve Stalinově myšlení jde o to, zda existují *důkazy* o existenci „spiknutí proti míru“, které údajně zosnoval, abychom použili terminologie Norimberského procesu. Suvorov předkládá dva, vyřčené prý samotným Stalinem v jeho projevech z 19. srpna 1939⁷ a 5. května 1941.

19. srpna 1939: den, kdy Stalin rozpoutal druhou světovou válku?

19. srpna 1939 ve 22 hodin Stalin narychlo svolal tajné zasedání politbyra a vedoucích ruské sekce Kominterny. Dva dny předtím navrhl německý velvyslanec v Moskvě Schulenburg Ribbentropovým jménem Molotovovi uzavření paktu o neútočení mezi Říší a SSSR. V tomto rozhodujícím okamžiku prý Stalin vyložil v úzkém kruhu, jakou roli má hrát SSSR, zatímco Evropa sleduje, jak Říše na jedné straně a Polsko podporované Brity a Francouzi na druhé straně směřují k válce. Zde několik řádek reprodukcí jeho projevu: „Mír nebo válka. Tento problém dostoupil do kritické fáze. Jeho řešení zcela závisí na postoji, který zaujme Sovětský svaz. [...] Přijmeme-li tento návrh Německa a uzavřeme s ním smlouvu o neútočení, Německo do jista napadne Polsko a Anglie s Francií nevyhnutelně zasáhnou. Za těchto okolností máme dobré vyhlídky, že zůstaneme stranou konfliktu a počkáme, až nastane naše příznivá chvíle. [...] Naším cílem tedy je, aby Německo vedlo válku co nejdéle, aby se Anglie a Francie vyčerpaly do té míry, že už nebudou schopny Německo porazit. [...] Současně musíme zesílit ideologické působení ve válčících zemích, abychom byli připraveni na okamžik, kdy válka skončí.“

Tato slova mají doložit Stalinovu dvojakost a odpovědnost za rozpoutání války; také v nich lze najít Suvorovovu